

z nich vyplývá z přílišné stručnosti jednotlivých hesel, jež se v tiskové podobě pohybují kolem deseti stran (s výjimkou rozsáhlejších hesel věnovaných jednotlivým teritoriím). Z chronologického hlediska je ve většině hesel věnována pozornost starším fázím středověku, naopak pozdní středověk, jak zůstává u podobných přehledů obvyklé, stojí spíše na okraji zájmu. To je samozřejmě dáno skutečností, že autoři kladli důraz na masové migrace, nikoli na migrace individuální.

Velmi nejednotné jsou k jednotlivým heslům připojovány závěrečné bibliografie. V některých případech zahrnují výstižný přehled základních prací, jindy je naopak výběr monografií a studií spíše nahodilý a rozhodně ne reprezentativní. To je bohužel případ především kapitoly Reginy Schäfer o migracích z venkova do měst. Ve výjimečných případech do bibliografie pronikly i práce českých či polských mediévistů (v kapitole o východní kolonizaci), jinak jsou ale hesla věnovaná křesťanskému středověku orientována na Západ a střední či středovýchodní Evropa zůstává spíše ve stínu. Předností celé řady hesel je důraz na konkrétní jevy, jež mnohdy dobře ilustrují obecná tvrzení. Naopak v úvodu zmiňovaný důraz na integraci migrantů v novém prostředí je v jednotlivých heslech reflektován nevyváženě. To je poněkud zážející, protože pouze integrace migrantů mohla mít v nejrůznějších sociálních prostředích vliv na kulturní (a nejen kulturní) transformaci. Každopádně, jak to zdůraznil i Borgolte v úvodní stati, sborník ukazuje, že migrace stojí zcela neprávem na okraji badatelského zájmu.

MARTIN NODL

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Jiří SLÁMA a kol., *Střední Čechy, kolébka národních patronů. Sv. Ludmila, sv. Václav, sv. Vojtěch, sv. Prokop*, Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně, Kladno 2015

211 s., ISBN 978-80-904728-9-1

S ohledem na jméno editora nepřekvapí, že kniha nabízí především tradičnější výklad českého raného středověku. Ostatně i název publikace, který spojuje střední Čechy skrze domácí panteon světců s celočeskými dějinami, jako by potvrzoval

Slámovu tezi, že vše důležité pro další vývoj země se odehrávalo právě ve středočeském regionu. Právě v tomto duchu se nese i úvodní studie, která podává stručný přehled českých (především středočeských) dějin do 11. století, včetně poměrně obšírné pasáže o předhistorickém „slovanském“ období Čech. Shrnující výklad respektuje nejnovější bádání, místy se nicméně vymezuje proti archeologickým statím, jež se snaží revidovat Slámovu již letitou teorii o cíleném budování kompaktní středočeské domény za prvních generací Přemyslovců.

Druhá kapitola knihy, jejímž autorem je opět Jiří Sláma, představuje dobové prameny, především hagiografií zmíněných českých svatých. Ač Sláma vcelku nekriticky reflektuje snahy jazykovědců antedatovat první staroslověnskou svatováclavskou legendu, v chronologickém přehledu a tabulce nabízí spíše konzervativní historický výklad opírající se o tradiční datování. Mezi svatovojtěšskými prameny chybí zmínka o krátké, ale zajímavé legendě z Tegernsee.

Jádrem knihy jsou čtyři životopisy světců, které otvírá sv. Ludmila. První část příspěvku vychází ze Slámovy práce *Kněžna sv. Ludmila v pohledu historického bádání* a organicky na starší text navazuje. Rozvoj Ludmilina kultu poté rovněž na základě již publikované statě dokládá Zdeňka Hledíková. Jiří Sláma se ujal i zpracování osudů sv. Václava, včetně jeho kultu. Klade důraz na Václavovo založení rotundy sv. Víta, která podle jeho názoru svým stavebním programem odkazujícím na cášskou kapli Karla Velikého definitivně zařadila Čechy mezi evropské národy.

Z práce poněkud vyčnívá kapitola, kterou věnoval Tomáš Petráček sv. Vojtěchovi. Na rozdíl od dosavadního, spíše tradičně pojatého výkladu se autor snaží o kritický přístup k současné tezi o „slavníkovskému mýtu“, kterou autoři Michal Lutovský a Zdeněk Petrů otočili předchozí Turkův názor na význam tohoto rodu v českých dějinách. Petráček práci obou badatelů ostře kritizuje a předkládá řadu tezí, jež vcelku vystihují slabá místa představ o Slavníkovcích coby běžném služebném rodu, byť se nevrací zdaleka k Turkově koncepci. Lze očekávat, že řada Petráčkových poznámek vyvolá další polemiku.

Petráčkův výklad rovněž důrazně hájí kladný obraz sv. Vojtěcha, který byl v poslední době nazírán literaturou spíše kritičtěji, zejména s ohledem na světcovy reálné pastorační a misijní schopnosti. Kromě argumentačních pasáží kolem sporných tezí tvoří další popis života sv. Vojtěcha už spíše kompilaci starších prací, která se především spoléhá na informace z legend. Jen relativně málo je pojednán světcův kult.

Medailon sv. Prokopa zpracoval Petr Sommer, jenž vychází ze svého bohatého studia dané problematiky, samotný text je výtahem ze starší autorovy práce. Prokopské legendy nabízejí oproti ostatním hagiografickým textům mnoho látky pro poznání dobového sociálního kontextu, čehož autor využívá a rozvádí obrazy z legend do zajímavých úvah o sociálních dějinách raně středověkých Čech.

Knihu uzavírají dva krátké katalogové příspěvky ředitele kladenského muzea Zdeňka Kuchyňky. V prvním autor stručně představuje lokality spojené s nejstaršími „středočeskými“ svatými, v druhém podává přehled středočeských muzeálních institucí, které k vydání publikace zapůjčily bohatý obrazový materiál, reflektující především druhý život zmíněných svatých. Právě obrazová část představuje v rámci knihy cenný materiál.

Jak již z předešlých odstavců vyplývá, kniha obsahuje z větší části recykláty starších publikovaných textů. To se odrazilo i v improvizovaném redakčním zpracování, neboť část studií disponuje jen seznamem literatury, zatímco další mají standardní vědecký aparát. V případě zpracování osudů sv. Ludmily je pak standardně opoznámkována jen pasáž týkající se Ludmilina kultu.

Čtenář seznámený s aktuální produkcí v knize až na Petrůvku studii mnoho nového nenalezne. Můžeme ji tak chápat především jako cenný dobový otisk, v němž se odráží editorova snaha vyrovnat se s revizemi jeho kdysi převratného a dodnes vlivného modelu počátku přemyslovského státu.

JAKUB IZDNÝ

Sarah HAMILTON, *Church and People in the Medieval West, 900–1200*, Pearson, Edinburgh 2013

423 s., ISBN 978-0-582-77280-9

Julia BARROW, *The Clergy in the Medieval World. Secular Clerics, their Families and Careers in North-Western Europe, c. 800–c. 1200*, Cambridge University Press, Cambridge 2015

470 s., ISBN 978-1-107-08638-8

Zatímco v minulosti se medievisté snažili uchopit spíše „velká“ témata z dějin církevní reformy, sledovali zapojení církve do struktur Říše, usilovali o porozumění procesům christianizace

a vytváření křesťanské kultury, případně se zabývali jednotlivými významnými církevními institucemi, v poslední době sílí důraz na porozumění venkovskému kléru, církevní praxi a vytváření „prvního stavu“ jako společenské skupiny. Původně přitom byli venkovští kněží vnímáni jako nevýznamná skupina, až příliš závislá na libovůli světských elit, jak věc zdánlivě výstižně vymezoval koncept vlastnického kostela (*Eigenkirche*). Změnu perspektivy směrem k větší autonomii této společenské skupiny si však vynutila jak precizace koncepce vlastnického kostela, která nakonec vedla k jeho dekonstrukci (Susane Wood), tak cenné pramenné objevy karolínské doby (zejm. Carine van Rhijn), jež ukázaly aktivní recepci myšlenek karolínské *correctio* mimo panovnický dvůr a další významná intelektuální centra Říše.

Práce Sarah Hamilton a Julie Barrow na tyto impulsy reagují. Obě autorky si pro své syntézy příhodně zvolily takový časový rámec, který jim umožnil sledovat osudy církve během periody, spadající jak do doby karlovské, tak do období po údajné transformaci tohoto systému v 10.–11. století. Knihy tedy lze chápat i jako dílčí příspěvky do diskuse o „la mutation féodale“. Obě autorky primárně pracují s doklady z anglických, francouzských, částečně také italských a říšských pramenů; svět pyrenejského poloostrova, Skandinávie, případně slovansky mluvících zemí katolického světa jdou mimo rámec jejich textů.

Cíle, které si ve svých knihách vytyčily, se však podstatně liší. Zatímco Julia Barrow se zaměřuje na světský klérus mimo episkopát, který analyticky mapuje v tematicky vymezených kapitolách (svěcení a kariéry kleriků; regule pro světský klérus; rodinné vazby kléru; výchova a vzdělávání dětí a mladých kleriků; služba a patronát; kanovníci; farní klérus a otázka pastorage), Sarah Hamilton biskupy ze svého zkoumání nevyjímá a koncentruje se na vzájemnou interakci zejména světského kléru (a zčásti i mnišstva) a laické společnosti. Ve své práci sice rovněž nastiňuje perspektivu farního kléru (nebo obecněji lokální církevní správy) a biskupů, nejvíce pozornosti ale věnuje fungování náboženského života v praxi. Zabývá se nejprve tím, jak vznikala síť venkovských kostelů a jak mohla probíhat pastorage. Následně analyzuje klérus jako společenskou skupinu a ukazuje, jaké mechanismy využíval k potvrzení své identity (vzhled, vzdělání, tabu apod.), případně jakým způsobem se „reprodukoval“ (dědění vs. vzdělávání). Perspektiva tří století autorce umožňuje ukázat, že zatímco ideály se příliš neměnily, jejich trvalé uplatňování vedlo nakonec k proměně společenské praxe, mentality a percepce společnosti a světa. Zbožnost, tedy laickou